

eten in overvloed.' Een trein bracht de bevrijde Nederlanders naar een (door Ferwerda's dienst ingericht) hotel in de Ardennen. 'Onderweg voorzagen enthousiaste Fransen en Belgen ons van brood, fruit en wijn.' In het hotel in de Ardennen evenwel 'bestond de Nederlandse bijdrage er uit er voor te zorgen dat voormalige officieren van het Nederlandse leger de juiste distinctieven kregen en een aparte kamer.'

'De volgende middag gingen we bij Eysden de Nederlandse grens over. Een enorme anti-climax. We hadden op een ontvangst gerekend gelijk aan die in Marseille. We dachten zelfs in de verte muziek te horen. Bij de grensovergang niets. 'Misschien op het station van Eysden.' Niets. De trein reed door naar Maastricht... We konden in de trein luisteren naar een toespraak met veel clichés en veel Vaderland. Circa vijfmaal werd het Wilhelmus op een krassende grammofoonplaat gespeeld, we werden getraceerd op een niet voor menselijke consumptie geschikte beker soep en wat blikken scheepsbesluit.'

In Roermond werden deze ontheemden in de kazerne ondergebracht. Enkele dagen later vervoerden militaire vrachtauto's hen naar Arnhem. 'Daar werd ons meegedeeld dat we nu maar verder zelf thuis moesten zien te komen. Wat 'thuis' was en hoe we daar moesten komen, werd met grote discretie aan onze eigen fantasie overgelaten.' Ab Caransa en zijn vader liften naar Amsterdam, 'waar we tijdelijk door burens werden opgenomen'. Hun vroegere werkgever, eigenaar van een machinefabriek, zei hun toen ze om een voorschot vroegen: 'Waarom? Jullie hebben toch al die tijd onderdak en voedsel gehad!'¹

Een Joodse gedeporteerde vrouw, M. de Liever, uit Auschwitz in Ravensbrück terechtgekomen en vandaar met enkele honderden Nederlandse vrouwen eind april naar Zweden getransporteerd, werd met anderen eind juli door een autocolonne van het Zweedse Rode Kruis naar Groningen gebracht –

'De ontvangst was koel; weer een paar vrouwen die verzorgd moesten worden en we zagen er zo goed uit na drie maanden Zweden. Wie kon geloven wat we allemaal hadden meegemaakt? Niemand begreep dat we nu alléén terugkwamen zonder te weten wat we nu moesten gaan doen. We werden in een school ondergebracht: weer veel vrouwen bij elkaar en dat was nu net te veel. Er was niemand die een paar woorden van welkom zei.'²

¹ Ab Caransa in het *Bulletin van het Nederlands Auschwitz Comité*, jan. 1986, p. 11–13. ² M. Kellner-de Liever: 'Verslag' (nov. 1978), p. 2 (RvO).